

РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ ДО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ

О. Ю. НОВІКОВА

В інформаційному світі на фоні глобального старіння населення більшості країн світу зростає значущість людей похилого віку „як носіїв особистісних, сімейних, етнічних, національних, загальнолюдських цінностей, як мірила людяності та моральності, як духовної пам'яті соціуму, як гарантів єдності та наступності цивілізаційного розвитку” [9]. Водночас, українські реалії пострадянської перебудови в економічній, політичній, соціокультурній сферах, зміни ціннісних орієнтацій, поряд із демографічною кризою – зумовили ускладнення соціалізаційно-адаптаційних процесів найбільш соціально незахищених, найменш підготовлених до змін верств населення, зокрема людей похилого віку, особливо тих, що постійно перебувають у стаціонарних закладах соціального обслуговування (далі СЗСО).

Останнім часом активізувалися дослідження проблем людей похилого віку представниками різних галузей гуманітарних наук, у тому числі й соціальними педагогами щодо соціалізації людини похилого віку в інформаційному суспільстві (А. Мокряк, А. Рижанова) [7; 9]. Особливе місце в працях науковців займають питання вирішення проблем людей похилого віку в СЗСО – дослідження щодо особливостей впливу соціально-педагогічних умов, чинників і механізмів на процес адаптації людей похилого віку до умов нового соціального середовища (Т. Коленіченко) [3]; специфіки соціально-педагогічної роботи з людьми похилого віку (Г. Міннігалєєва) [6] та ін. Проте недостатньо ефективно використовуються засоби соціальної педагогіки на практиці для підвищення соціальної суб'єктної позиції мешканців стаціонарних закладів, підняття рівня професійної підготовки працівників цих установ до вирішення проблем соціальної адаптації людей старшого віку до умов інформаційного суспільства, для налагодження соціальної взаємодії мешканців СЗСО з соціальними суб'єктами територіальної громади, для гармонізації міжпоколінних зв'язків. Розробка із впровадження педагогічних умов є можливістю успішності соціальної адаптації мешканців СЗСО до інформаційного суспільства в процесі соціально-педагогічної роботи.

Вивчення зарубіжного досвіду соціально-педагогічної роботи з людьми похилого віку дало можливість виявити моделі, що ґрунтуються на гармонізації міжпоколінних зв'язків із використанням різних практик взаємодії людей старшого віку з іншими віковими групами, зокрема дітьми та молоддю; широкому використанні волонтерської діяльності в межах геронтологічної групи через створення груп само- та взаємодопомоги; ґрунтуються на розвитку та збагаченні соціокультурного середовища через традиції, релігію та організацію дозвілля; організації змістовного дозвілля людей похилого віку [5; 10]. Інновації – провідна характеристика в роботі з відповідними віковим контингентом. Вітчизняна практика соціально-педагогічної роботи з людьми похилого віку, зокрема в СЗСО, реалізується традиційно через дозвіллеву, волонтерську, благодійну діяльність з обмеженим набором форм та методів.

Мета статті – вдосконалення форм та методів соціально-педагогічної роботи в процесі впровадження педагогічних умов соціальної адаптації людей похилого віку в СЗСО до інформаційного суспільства.

Перша педагогічна умова – стимуляція соціальної суб'єктності людей похилого віку з метою активізації самостійного вирішення власних проблем у процесі соціальної адаптації шляхом реалізації культурно-просвітницького проекту „Університет третього віку” – ґрунтується на концепції „неперервної освіти” протягом життя та ідеї культивування знання в інформаційному суспільстві й передбачає здійснення соціально-педагогічної роботи на індивідуально-особистісному рівні.

З метою реалізації першої педагогічної умови в рамках культурно-просвітницького проекту „Університет третього віку” організовано ознайомлення мешканців СЗСО з курсом „Комп'ютерна академія”, спрямованим на засвоєння інформаційних технологій та Інтернет-ресурсів (за методикою В. Бізянова) [1]. Для цього використано такі форми й методи роботи: лекції („Гаджети як можливість подолання проблем старшого віку”, „Особливості користування соціальною мережею” тощо); інтерактивні ігри та тренінги з ігрового комплексу „Науковий мозковий тренінг” (Scientific Brain

Training PRO) [8] для розвитку пам'яті („Навколо світу”, „Іноземець у Парижі”, „Геральдика”) та уважності („Давні письмена”, „Приватний детектив”) тощо. Впроваджено інтерактивну програму „Розумова гімнастика” з використанням вправ „Асоціативні зв'язки”, „Метод орієнтирів”, „Метод рими” (за методикою М. Лісса) [4; с. 43-72] та програму „Комп'ютер для всіх” з метою організації індивідуальних занять (за методикою О. Грибової) [2].

Під час упровадження просвітницького курсу „Світ знань” застосовано лекції, бесіди з проблем психології, права, медицини, етики для оновлення та набуття нових знань, необхідних для комфортної та безпечної життєдіяльності сучасної людини похилого віку. Найбільший інтерес викликала лекція-конференція „Соціальна адаптація людей похилого віку до умов інформаційного суспільства: зарубіжний досвід” у формі телемоста з пансіонатом для людей похилого віку (Dom opieki seniorów) в м. Фалкув (Польща) в он-лайн режимі. Також організовано роботу дискусійного клубу у форматі „чайної церемонії”, де запрошені гості проводили заняття щодо здорового способу життя та вміння жити без конфліктів (інтелектуальна гра „Що це означає” – для оновлення лексичного запасу літніх людей, комунікативна гра „Без бар'єрів” – для налагодження позитивної комунікації). Культурологічний курс „Духовні скарби Слобожанщини” передбачав організацію та проведення циклу екскурсій (тематичні, природничі, інтерактивні екскурсії з майстер-класами тощо) для духовного розвитку людей похилого віку, серед яких найбільший інтерес викликали екскурсії з майстер-класами з гончарства та писанкарства.

Впровадження цієї педагогічної умови сприяло самоактивізації через формування в людей похилого віку позитивного ставлення до нововведень інформаційної культури для підвищення мотивації щодо пізнавальної та комунікативної діяльності; формуванню психологічної готовності старших навчатися в молодих для набуття комп'ютерних умінь користування соціальною мережею; набуттю нових соціальних знань для усвідомлення позитиву та переваг старшого віку, підвищення відчуття власної гідності та впевненості; розвитку комунікативних навичок і когнітивних функцій для продуктивного суспільного життя та підвищення суб'єктності людей старшого віку.

Теоретичним підґрунтям другої педагогічної умови – створення соціально адаптивного середовища засобами анімаційно-дозвілєвої діяльності для забезпечення взаємодії соціально адаптованих мешканців СЗСО з однолітками з низьким рівнем адаптованості – визначено концептуальні положення теорії активності, теорії „успішної старості”, а також ідеї щодо використання адаптивного потенціалу соціального середовища СЗСО, зокрема з опорою на соціально адаптованих мешканців СЗСО, для підвищення ефективності соціальної адаптації людей похилого віку до умов інформаційного суспільства. Реалізація цієї педагогічної умови передбачала здійснення соціально-педагогічної роботи на внутрішньо-організаційному рівні функціонування стаціонарних закладів соціального обслуговування. Реалізація другої педагогічної умови відбувалася поетапно. На першому етапі проводилася індивідуальна робота із соціально адаптованими мешканцями СЗСО, контингент яких було виявлено під час первинної діагностики. Використано такі форми, як індивідуальні бесіди, ігри, тренінги, що сприяло розвитку в них просоціальної поведінки (соціальної активності, взаємодопомоги, волонтерського потенціалу) для вдосконалення діяльності самоврядування, організації змістовного дозвілля з використанням інноваційних форм і методів. Створено групи взаємодопомоги (метод „рівний – рівному”) з метою позитивного впливу більш підготовлених до соціокультурних змін мешканців СЗСО на соціальну адаптацію однолітків; реалізовано проект „Мої роки – моє багатство” – для обміну позитивним соціальним досвідом мешканців.

На другому етапі здійснювалася анімаційно-дозвілєва діяльність з людьми похилого віку за програмою „Альтернативне старіння” з використанням засобів арт-терапії та театралізації. Виходячи з психологічних особливостей людей похилого віку, обрано саме техніку арт-терапії, яка сприяє розвитку емоційно-духовної сфери. Різноманітність форм анімаційно-дозвілєвої діяльності (святкування Дня людини похилого віку „Віра, надія, любов”, Дня іменинника „Так будьте ж здорові!”, пісенний вернісаж „Чарівні нотки”, конкурс „Ми шукаємо таланти”, танцювальний вечір „Запрошуємо до танцю”; вечір спогадів „Пісні нашої молодості”, вечір романсу „На струнах душі”) дозволила учасникам реалізувати творчий потенціал, розвинути комунікативні навички, вдосконалити вміння співпрацювати.

Впровадженню другої педагогічної умови сприяло створення в СЗСО соціально адаптивного середовища (підвищено рівень професійної готовності працівників СЗСО до вирішення зазначеної проблеми; організовано взаємодію стаціонарних закладів для обміну позитивним досвідом використання інноваційних форм і методів роботи з людьми похилого віку в умовах інформаційного суспільства; налагоджено взаємодію серед мешканців СЗСО з використанням впливу більш адаптованих з них на соціальну адаптацію однолітків; удосконалено дозвілєву діяльність у СЗСО з використанням інноваційних форм і методів через самоорганізацію мешканців). Це сприяло самореалізації людей похилого віку через підвищення їхньої мотивації до творчої діяльності та використання їхнього творчого потенціалу, розвитку просоціальної поведінки, комунікативних навичок, когнітивних функцій, креативності.

Третя педагогічна умова – активізація волонтерської діяльності територіальної громади з метою посилення позитивного впливу соціокультурного середовища на людей похилого віку, що перебувають в умовах СЗСО, задля інтеграції їх в інформаційне середовище – ґрунтується на ідеях використання соціально-педагогічного потенціалу територіальної громади для сприяння соціальній адаптації людей похилого віку до умов інформаційного суспільства в СЗСО. Реалізація цієї педагогічної умови передбачала здійснення соціально-педагогічної роботи на зовнішньо соціальному рівні.

Експериментальна перевірка третьої педагогічної умови здійснювалася також у два етапи. На першому – проведено інформаційну кампанію з метою інформування соціальних суб'єктів територіальної громади (органи місцевого самоврядування, соціальні служби, навчальні заклади, заклади культури, громадські та релігійні організації, ЗМІ тощо) щодо проблем соціальної адаптації мешканців СЗСО до інформаційного суспільства. З цією метою підготовлено ілюстрований альманах „Ми пишаємося вами”, що презентувався в навчальних закладах; проведено волонтерами флеш-моб „Не будь байдужим!” щодо проблем соціальної адаптації людей похилого віку; підготовлено стенд про життя мешканців СЗСО для районної дитячої бібліотеки (м. Зміїв).

На другому етапі – застосовано технологію міжпоколінної взаємодії з метою гармонізації зв'язків молодого покоління зі старшим: „молоді для старших” – проект „Дистанційний онук”; „старші для молодих” – проект „Діалог”; реалізовано міжпоколінний проект „Збережемо наші традиції”; проводилися майстер-класи з писанкарства, техніки оригамі, виготовлення ляльки-мотанки; організовано виставки творчого доробку мешканців СЗСО „Скарби Слобожанщини” та „Магія писанки” з подальшою передачею матеріалів до дитячого будинку „Зелений гай”; створено умови для участі мешканців СЗСО в профілактичній програмі „За здоровий спосіб життя” на базі Центру фітотерапії „Зелена аптека”. Впровадження третьої педагогічної умови сприяло формуванню просоціальної поведінки мешканців СЗСО, розвитку комунікативної та творчої діяльності, креативності, гармонізації міжпоколінних зв'язків для налагодження гармонійної соціальної взаємодії СЗСО і їх мешканців похилого віку й територіальної громади.

Отже, використані методи та форми соціально-педагогічної роботи дозволили реалізувати розроблені педагогічні умови соціальної адаптації людей похилого віку в стаціонарних закладах соціального обслуговування до інформаційного суспільства в процесі соціально-педагогічної роботи. Використані засоби соціально-педагогічної роботи сприяли самоактивізації через формування в людей похилого віку позитивного ставлення до нововведень інформаційної культури; психологічної готовності старших навчатися у молодих для набуття комп'ютерних умінь користування соціальною мережею; набуття нових соціальних знань для усвідомлення позитиву та переваг старшого віку, підвищення відчуття власної гідності та впевненості; розвитку комунікативних навичок і когнітивних функцій для продуктивного суспільного життя та підвищення суб'єктності людей старшого віку, налагодженню гармонійної соціальної взаємодії СЗСО та їх мешканців похилого віку і територіальної громади.

Серед подальших перспектив – розробка та використання в практичній діяльності інноваційних соціально-педагогічних технологій, форм і методів роботи з визначеною віковою групою.

Список використаної літератури:

1. Бизянов В. Гармонизация жизни пожилых людей в информационной цивилизации [Электронный ресурс] / В. Бизянов. – Режим доступа : http://www.peacefromharmony.org/?cat=ru_c&key=386.
2. Грибова О. Компьютер для тех, кому 50+ / О. Грибова. – М. : РИПОЛ, 2014. – 22 с.
3. Коленіченко Т. І. Особливості адаптації людей похилого віку до умов нового соціального середовища : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Т. І. Коленіченко. – К., 2010. – 25 с.
4. Лисс М. Фитнес для ума / М. Лисс. – СПб : Питер, 2011. – 190 с.
5. Мацкевич Ю. Р. Зарубіжний досвід соціальної роботи з людьми похилого віку / Ю. Р. Мацкевич // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – Серія № 11. – Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління : зб. наукових праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. – № 2. – С. 47–52.
6. Миннигалеева Г. А. Социально-педагогическая работа с пожилыми людьми : дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / Г. А. Миннигалеева. – Москва, 2004. – 310 с.
7. Мокряк А. Г. Особливості соціалізації людей похилого віку в умовах інформаційного суспільства : соціально-педагогічний аспект / А. Г. Мокряк // Педагогика, психология и медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта. – 2009. – №3. – С. 109–112.
8. Круазиль Б. Приятное старение [Электронный ресурс] / Б. Круазиль. – Режим доступа : <http://ru.scientificbraintrainingpro.eu/programs>
9. Рижанова А. О. Люди похилого віку в інформаційному суспільстві: соціально-педагогічний підхід / А. О. Рижанова // Педагогіка та психологія : зб. наук. пр. : В 2-х Ч. Ч.2. – Х. : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2011. – Вип. 40. – С. 128–137.
1. Wilgosiewicz-Begińska J., Chrobak J. Twórczość ludzi w podeszłym wieku oraz jej pozytywny wpływ na starzenie się / J. Wilgosiewicz-Begińska, J. Chrobak // Edukacja Ustawiczna Dorosłych. – 2010. – nr 1. – S. 38.